

Mapa drogowa

wzmocnienia ochrony lasów cennych przyrodniczo i ważnych społecznie w zakresie wyłączenia minimum 20% lasów z wycinek – wizja organizacji pozarządowych i ruchów leśnych

Celem niniejszego dokumentu jest przedstawienie mapy drogowej dla wyłączenia 20% najcenniejszych lasów z wycinki. Dokument skupia się na zdefiniowaniu niezbędnych pojęć i określeniu kryteriów wyboru obszarów cennych przyrodniczo i ważnych społecznie; warunków organizacji procesu wyznaczania obszarów o szczególnych walorach oraz wskazaniu kierunkowych zasad prowadzenia gospodarki leśnej na obszarach wyłączonych z wycinki.

1. Wstęp

Plany zwiększenia powierzchni lasów podlegających ochronie zawarte są w unijnej strategii na rzecz bioróżnorodności 2030. Zakłada ona objęcie ochroną co najmniej 30% obszarów lądowych i 30% obszarów morskich w UE do 2030 r., w tym ścisłą ochroną co najmniej 10% obszarów morskich i lądowych UE, w tym wszystkich pozostałych lasów pierwotnych i starolasów.

Te ambitne i niezbędne plany ochrony różnorodności biologicznej w krajach Unii Europejskiej mają swoje odzwierciedlenie w postulatach organizacji pozarządowych i ruchów leśnych w zakresie wyłączenia 20% najcenniejszych przyrodniczo lasów w zarządzie Lasów Państwowych z użytkowania gospodarczego, które następnie zostały uwzględnione w programie politycznym partii opozycyjnych (100 konkretów na 100 dni, pkt 14.: „Wyłączymy najcenniejsze przyrodniczo obszary lasów z wycinki i przeznaczymy je tylko na funkcje przyrodnicze i społeczne”). Postulaty te wspierane są przez ruchy obywatelskie chroniące lasy o funkcji społecznej. Finalnie, 10 listopada 2023 r. partie tworzące większość rządową podpisały umowę koalicyjną w której zobowiązały się do wyłączenia z wycinki 20% najcenniejszych obszarów leśnych.

Uwzględniając powyższe uważamy, że zapis tej umowy należy rozumieć następująco:

- 20% powierzchni najcenniejszych przyrodniczo i społecznie obszarów leśnych zostanie wyłączonych z dotychczasowego użytkowania w celu wzmocnienia funkcji przyrodniczej i społecznej tych lasów. Z tej puli:
 - najcenniejsze przyrodniczo lasy zostaną objęte ochroną ścisłą w rozumieniu definicji strategicznej Komisji Europejskiej;
 - najcenniejsze społecznie lasy zostaną objęte ochroną ścisłą i/lub modyfikacją sposobu prowadzenia gospodarki leśnej w celu zabezpieczenia ich funkcji pozaprodukcyjnych.

Przyjęto, że zapis umowy koalicyjnej dotyczy lasów będących własnością Skarbu Państwa w zarządzie PGL Lasy Państwowe. Zgodnie z danymi Banku Danych o Lasach (*1) w zarządzie Lasów Państwowych było 7134409 ha gruntów leśnych. Przyjmując odsetek powierzchni do wyłączenia z użytkowania, otrzymujemy powierzchnię **1 426 882 ha jako pulę min. 20% najcenniejszych lasów.**

2. Zdefiniowanie kluczowych pojęć

Zapisy dotyczące wyłączenia z wycinki 20% lasów, są ogólnymi zapisami programowymi, o znaczeniu potocznym, które – dla potrzeb ich realizacji – wymagają szczegółowego zdefiniowania. Przyjęto następujące definicje:

Najcenniejsze przyrodniczo lasy (obszary leśne)

To lasy (obszary leśne) spełniające określone kryteria oceny ich cenneści (wartości) przyrodniczej: proponowane i projektowane rezerваты przyrody i parki narodowe, w tym obszary planowane do powiększenia istniejących; pozostałości lasów naturalnych, starolasów i starodrzewów, występowania płatów siedlisk przyrodniczych z załącznika I dyrektywy siedliskowej; strefy ochrony ostoi roślin, grzybów i zwierząt objętych ochroną, obszary newralgiczne dla zachowania łączności ekologicznej na przebiegu korytarzy ekologicznych (np. w okolicy przejść dla zwierząt).

Najcenniejsze społecznie lasy (obszary leśne)

To lasy (obszary leśne) spełniające określone kryteria oceny ich cenneści (wartości) społecznej: estetycznej, duchowej, edukacyjnej, rekreacyjnej, tożsamości kulturowej dla lokalnych społeczności, obszary uzdrowiskowe, ochrony ujęć wód oraz ochrony strefy ekotonowej lasu oraz zabudowy mieszkaniowej od ciągów komunikacyjnych i zakładów przemysłowych, jako ich osłony.

*1 stan na dzień 1 stycznia 2023 r.

Wycinka

Należy przyjąć, że to potoczne pojęcie jest tożsame ze ścinką drzew we wszystkich stadiach rozwojowych drzewostanu według potrzeb hodowlanych i użytkowych lasu - od czyszczeń w młodym wieku drzew, trzebieży w średnim wieku po różnego rodzaju cięcia rębne w starszym wieku. Drzewa są także wycinane poza planem urządzenia lasu (tzw. cięcia przygodne i sanitarne).

Wyłączenie z wycinki

Termin ten oznacza, że w danym fragmencie lasu zostaje wstrzymana wycinka w rozumieniu definicji tego pojęcia podanego powyżej. Wyłączenie z wycinki nie obejmuje cięć w przypadkach, o których mowa w definicji strategicznej Unii Europejskiej ochrony ścisłej: zwalczania obcych gatunków inwazyjnych, ochrony czynnej gatunków i siedlisk przyrodniczych. Wyłączenie nie obejmuje także niezbędnych prac służących zapewnieniu bezpieczeństwa publicznego oraz ochrony życia, zdrowia i mienia.

Ochrona ścisła według definicji strategicznej Unii Europejskiej

Wytyczne Komisji Europejskiej (*2) dotyczące zasad zarządzania obszarami ściśle chronionymi dopuszczają z zastrzeżeniem indywidualnej oceny każdego przypadku, takie działania, jak: badania naukowe, ochrona czynna gatunków oraz siedlisk przyrodniczych, zapobieganie klęskom żywiołowym, kontrola inwazyjnych gatunków obcych i populacji dzikich zwierząt kopytnych, wykorzystywanie zasobów na małą skalę oraz użytkowanie rekreacyjne danego obszaru.

3. Kryteria wyłączenia

Zgodnie z przyjętą definicją najcenniejszych lasów, niezbędne jest ustalenie kryteriów oceny ich cenności (wartości) przyrodniczej i społecznej.

3a. Kryteria oceny cenności przyrodniczej lasu

Do zbioru najcenniejszych obszarów leśnych, które powinny być wyłączone z wycinek, należy włączyć drzewostany spełniające następujące kryteria cenności przyrodniczej:

- a) obszary wyłączone z pozyskania, objęte poleceniem z dnia 08.01.2024;
- b) projektowane i proponowane rezerваты przyrody (nowe oraz powiększenie istniejących);

*2 Commission Guidelines for Defining, Mapping, Monitoring and Strictly Protecting EU Primary and Old-Growth Forests. Commission Staff Working Document, SWD(2023) 62 final, Brussels, 20.3.2023

- c) proponowane parki narodowe (nowe oraz powiększenie istniejących);
- d) lasy na siedliskach bagiennych;
- e) typy siedliskowe lasu, nie objęte ochroną przez Dyrektywę Siedliskową: bór wilgotny (Bw), bór mieszany wilgotny (BMw);
- f) leśne siedliska przyrodnicze z Załącznika I Dyrektywy Siedliskowej;
- g) lasy pierwotne, starolasy, starodrzewy;
- h) strefy ochrony ostoi roślin, grzybów i zwierząt objętych ochroną gatunkową (część całoroczna i okresowa);
- i) obszary newralgiczne dla zachowania łączności ekologicznej na przebiegu korytarzy ekologicznych (np. w okolicy przejść dla zwierząt);

W związku z nakładaniem się przestrzennym obszarów spełniających różne kryteria oceny ich wartości, należy wyznaczyć je jako suma zbiorów, spełniających przyjęte kryteria ich wyboru. Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto, że minimalna powierzchnia dynamiczna lasu objętego ochroną ścisłą na niżu Polski to 40 ha, a w górach to 100 ha. Takiej wielkości powinny więc być wyznaczane lasy o specjalnym znaczeniu przyrodniczym wyłączone z wycinki. W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się jednak obejmowanie ochroną mniejszych powierzchni.

3a. Kryteria oceny cenności społecznej lasu

Do zbioru najcenniejszych obszarów leśnych należy włączyć drzewostany spełniające co najmniej jedno z wymienionych kryteriów cenności społecznej:

- a) estetyczne;
- b) duchowe;
- c) edukacyjne;
- d) rekreacyjne;
- e) stanowiące o tożsamości kulturowej lasu dla lokalnych społeczności;
- f) strefy ochrony ujęć wód podziemnych oraz powierzchniowych;
- g) strefy ekotonowe lasu oraz zabudowy mieszkaniowej od ciągów komunikacyjnych i zakładów przemysłowych, jako ich osłonę;
- h) lasy uzdrowiskowe (strefa A,B,C).

4. Kierunkowe zasady prowadzenia gospodarki leśnej na obszarach o szczególnych walorach przyrodniczych i społecznych

Wyłączenie najcenniejszych przyrodniczo lasów z użytkowania oznacza w praktyce objęcie ich ochroną ścisłą w rozumieniu definicji Komisji Europejskiej. Wytyczne dotyczące zasad zarządzania obszarami ściśle chronionymi dopuszczają, jednak z zastrzeżeniem indywidualnej oceny każdego przypadku, następujące działania:

- badania naukowe,
- zachowanie lub przywracanie właściwego stanu ochrony gatunków i ich siedlisk oraz siedlisk przyrodniczych, które występują na danym obszarze,
- zapobieganie klęskom żywiołowym (np. pożarom),
- kontrola inwazyjnych gatunków obcych,
- kontrola populacji dzikich zwierząt kopytnych na obszarach, na których naturalne drapieżnictwo jest niewystarczające,
- wykorzystanie zasobów na małą skalę na własne potrzeby miejscowej ludności, pod warunkiem że nie koliduje ono z celami ochrony danego obszaru,
- nieinwazyjne i ściśle kontrolowane zajęcia rekreacyjne, jeżeli są one kompatybilne z celami ochrony obszarów.
- obszary ochrony ścisłej powinny być także monitorowane w celu oceny stanu ich ochrony, zaburzeń i zagrożeń naturalnych i antropogenicznych, niezbędnych do właściwego zarządzania.

Lasy antropogeniczne (zwłaszcza niestabilne monokultury) wyłączone ze względu na cele społeczne - w uzasadnionych przypadkach mogłyby być miejscem prowadzenia zmodyfikowanej gospodarki leśnej, której celem byłoby przede wszystkim wzmacnianie pozaprodukcyjnych funkcji tych lasów. W lasach tych obowiązywałby całkowity zakaz prowadzenia rębni zupełnych i rębni częściowych o takim samym charakterze. Lasy w tych strefach powinny być lasami „trwałymi”, prowadzonymi rębiami przerębowymi o niskim stopniu intensywności pozyskania drewna. Dopuszczalne byłyby cięcia przygodne związane z zapewnieniem bezpieczeństwa użytkowników tych lasów. Wyznaczenie lasów o specjalnym znaczeniu społecznym wymagać będzie indywidualnej oceny i ustalenia adekwatnych działań gospodarczych.

Na czas ustalenia lasu o specjalnym znaczeniu społecznym i przyrodniczym wstrzymuje się w tych obszarach pozyskanie drewna.

5. Zasady wyznaczania najcenniejszych lasów przyrodniczych i społecznych

Docelowo musi dojść do nowelizacji ustawy o lasach w zakresie 20%. Jeśli rząd chce realnie wywiązać się ze zobowiązań dotyczących 20%, a jednocześnie wprowadzić nowy standard zarządzania lasami i ochrony

przyrody w Polsce w postaci zapewnienia trwałych i stabilnych standardów ochrony (zakaz wycinek w 20%), musi umieścić te gwarancje w ustawie.

Najważniejsze regulacje, które muszą znaleźć się w ustawie w zakresie 20% obejmują: zmianę paradygmatu w zakresie łączenia funkcji przyrodniczej, społecznej i produkcyjnej lasu (konieczne jest rozdzielenie funkcji lasu, w tym zmiana definicji lasu (art. 3uol) oraz odpowiednie zmiany w art. 7 i 8, z których będzie jednoznacznie wynikać, że na poszczególnych obszarach leśnych może być wykonywana jedna albo więcej funkcji lasu jednocześnie (np. tylko funkcja przyrodnicza i społeczna).

Następnie w znowelizowanej ustawie powinny znaleźć się **2 podkategorie lasów ochronnych, tj. lasy o specjalnym znaczeniu przyrodniczym oraz lasy o specjalnym znaczeniu społecznym.**

Proponuje się 2 kierunki wyznaczania najcenniejszych lasów przyrodniczych i społecznych:

Odgórna → Lasy o specjalnym znaczeniu przyrodniczym:

- procedura o charakterze parasolowym na poziomie centralnym: na podstawie kryteriów określonych w ustawie (i doprecyzowanych w rozporządzeniu) minister właściwy ds. środowiska ustala listę lasów o specjalnym znaczeniu przyrodniczym w akcie wykonawczym (rozporządzeniu), po zaopiniowaniu przez GDOŚ.

+ element partycypacji (możliwość przekazywania uszczegółowionych propozycji) + konsultacje społeczne rozporządzenia 20%.

Oddolna → Lasy o specjalnym znaczeniu społecznym:

- procedura dostosowana do rzeczywistych lokalnych potrzeb, zindywidualizowany charakter. Kryteria skoncentrowane na wartości tych obszarów dla społeczności lokalnej i w związku z tym tryb ich ustalania powinien obejmować decyzję administracyjną ministra (lub w przypadku lasów niestanowiących własności Skarbu Państwa – starosty) wydaną na wniosek organizacji pozarządowych, grupy osób lub gminy.

6. Harmonogram działań

I. Należy niezwłocznie podjąć prace legislacyjne nad wprowadzeniem zmian w ustawie o lasach i w rozporządzeniach wykonawczych do niej w celu ustawowego wyłączenia i ograniczenia gospodarki leśnej w najcenniejszy lasach przyrodniczych i społecznych.

7. Dodatkowe wskazania

Dla pozostałych 80% powierzchni lasów, niezbędne jest opracowanie i wdrożenie systemowych zmian w zakresie prawa oraz zasad prowadzenia gospodarki leśnej, które będą wychodzić naprzeciw zapisom unijnych strategii na rzecz bioróżnorodności i zrównoważonej gospodarki leśnej. Gospodarka ta powinna wspierać także obszary ochrony ścisłej oraz priorytetowo zmienić sposób zarządzania lasami wodochronnymi.

Wyłączenie z użytkowania 20% powierzchni lasów spowoduje zmniejszenie pozyskania drewna i przychodów Lasów Państwowych, zmniejszenie podaży drewna na rynek drzewny, co skutkować może zmniejszeniem zatrudnienia w branży drzewnej. Dlatego zapisane w umowie koalicyjnej wyłączenie z użytkowania 20% powierzchni Lasów Państwowych wymaga opracowania i wdrożenia działań organizacyjnych i finansowych w celu sprawiedliwej rekompensaty społecznej kosztów wprowadzonych zmian.

Niezbędne są także dalsze zmiany w ustawie o lasach, które zmniejszą marnowanie drewna poprzez: wprowadzenie zakazu spalania pierwotnej biomasy drzewnej w energetyce zawodowej, wprowadzenie zakazu eksportu nieprzetworzonego drewna poza UE, wprowadzenie obowiązku kaskadowego wykorzystania drewna w tym recyklingu drewna użytkowego, ograniczenie wykorzystania jednorazowych papierowych opakowań.